

Filozofia dla szkół średnich

Program kształcenia filozoficznego w III Liceum Ogólnokształcącym im. S. Żeromskiego w Bielsku-Białej

1. Charakterystyka programu

Proponowany program nauczania filozofii na IV etapie edukacyjnym w zakresie rozszerzonym stanowi propozycję przedstawienia młodzieży najdonioślejszych idei i problemów filozoficznych. W sposób szczególny zostały w nim uwzględnione te zagadnienia, które łączą się z innymi przedmiotami nauczania proponowanymi na IV etapie edukacyjnym, umożliwiając tym samym spojrzenie na wiedzę ludzką w sposób całościowy. Niniejszy program jest zgodny z *Podstawą Programową* dla przedmiotu nauczania: filozofia¹ oraz standardami wymagań będących podstawą sprawdzianów i egzaminów z filozofii².

W proponowanym Programie Kształcenia Filozoficznego określono ogólne cele nauczania, które są zgodne z ogólnymi celami edukacyjnymi, zawartymi w *Podstawie Programowej*. W zakresie treści kształcenia filozoficznego i wymagań programowych

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2009 r., nr 4, poz. 17).

² (a) Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych. (Dz.U. z 2007 r., nr 83, poz. 562 z późniejszymi zmianami).

(b) Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 sierpnia 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów.

(c) Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 października 1999 r. w sprawie wymagań, jakim powinni odpowiadać egzaminatorzy okręgowych komisji egzaminacyjnych oraz warunków wpisywania i skreślania egzaminatorów z ewidencji egzaminatorów (Dz.U. z 1999 r., nr 93, poz.1071).

(d) Centralna Komisja Egzaminacyjna, *Informator o egzaminie maturalnym od 2009 roku. Filozofia*, Warszawa 2007.

przedstawiono ogólną problematykę zajęć z uwzględnieniem pięciu obszarów tematycznych, do których dołączono szczegółowe cele nauczania. W programie cele oznaczone gwiazdką (*) stanowią propozycję do pracy z uczniem zdolnym i zainteresowanym zgłębieniem wiedzy filozoficznej. W niniejszym programie przedstawiono przewidywane osiągnięcia uczniów, uwagi o realizacji programu ze zwróceniem szczególnej uwagi na wykorzystanie teorii kształcenia wielostronnego i nauczania wychowującego na zajęciach z filozofii. Ponadto, zwrócono uwagę na kontrolę i ocenę osiągnięć uczniów zgodnie z przyjętymi założeniami tego programu.

Przedmiot filozofii stanowi propozycję wiedzy pomocnej w poszukiwaniu odpowiedzi na pytania jakie dręczą młodzież w okresie dorastania. Nauczyciel, dążąc do wszechstronnego i harmonijnego rozwoju osoby ucznia, powinien w procesie dydaktyczno-wychowawczym zwracać uwagę nie tylko na rozwój intelektualny, lecz również na rozwój wrażliwości moralno-społecznej oraz estetycznej ucznia. Skuteczność oddziaływań pedagogicznych w dużym stopniu pozostaje uwarunkowana umiejętnością zaspokajania przez nauczyciela wielostronnych potrzeb rozwojowych młodzieży. Chcąc sprostać tym potrzebom, wymaga się od nauczyciela bardzo dobrego przygotowania merytorycznego z zakresu filozofii oraz pedagogiki ogólnej i dydaktyki filozofii. Nauczanie filozofii na IV etapie edukacyjnym wiąże się z wieloma trudnościami, jakie niewątpliwie powoduje wybór właściwych treści filozoficznego kształcenia ucznia. Pomocą w pokonaniu tych trudności powinien służyć niniejszy program, proponowany do realizacji w trzyletnim liceum ogólnokształcącym, w wymiarze czterech godzin tygodniowo przez dwa lata, czyli łącznie 240 godzin.

Filozofia, stanowiąc ciągły proces coraz głębszego poznania rzeczywistości i ujmowania jej w różnych perspektywach, wymaga od nauczyciela zachowania daleko idącego obiektywizmu nie pozwalającego na kreowanie fałszywej wizji o rzeczywistości. Proponowane treści programu nauczania filozofii w liceum mają doniosłe znaczenie wychowawcze w okresie szczególnie intensywnych poszukiwań światopoglądowych, jakie przejawia dorastająca młodzież. Z kolei kształcenie myślenia abstrakcyjnego, dostrzeganie związków i zależności pomiędzy poszczególnymi obszarami kultury ludzkiej, dziedzinami wiedzy, uczenie wnioskowania, poprawności i ścisłości logicznej może spotęgować efekty dydaktyczne i wychowawcze innych przedmiotów nauczania.

Na zajęciach z filozofii uczeń stawiany jest w sytuacjach wymagających od niego rozwiązywania problemów teoretycznych i wartościowania problemów praktycznie związanych z życiem ludzkim. Właściwy dobór toków lekcyjnych i odpowiadających im metod oraz organizacja pracy na zajęciach szkolnych ma pomóc nauczycielowi w usamodzielnianiu i aktywizowaniu młodzieży w procesie nauczania i uczenia się. Do najważniejszych zabiegów dydaktycznych stawianych w niniejszym programie nauczania filozofii należy zaliczyć:

- tworzenie sytuacji problemowych sprzyjających aktywności i samodzielności w zdobywaniu wiedzy,
- zwracanie uwagi na różne źródła informacji,
- rzetelne analizowanie przyjmowanych stanowisk i głoszonych poglądów, formułowanie problemów i wniosków oraz uzasadnianie przyjmowanych rozstrzygnięć poszczególnych problemów,
- tworzenie sprzyjających warunków do refleksji intelektualnej, prawidłowego prowadzenia dyskusji.

Zainteresowanie uczniów problematyką filozoficzną nie może polegać na przekazywaniu nadmiernej ilości treści, faktów, lecz na zachęcaniu do samodzielnego poszukiwania i pogłębiania wiedzy filozoficznej oraz uczestniczenia w dyskusji poprzez umiejętne prezentowanie własnego stanowiska, stawiania właściwych pytań i odpowiadania na nie przy jednoczesnym zwracaniu uwagi na poprawność argumentacyjną wywodu. Zapoznając młodzież z problematyką filozoficzną proponuje się prowadzić zajęcia różnymi metodami w zależności od podejmowanych zagadnień i wieku młodzieży. Prawidłowość procesu dydaktycznego na lekcjach filozofii w dużej mierze zależy od właściwego doboru i umiejętności stosowania następujących metod:

- (1) w toku problemowym lekcji: dyskusji punktowanej, debaty „za i przeciw”, analizy SWAT, drzewa decyzyjnego, pracy z tekstem, metody sytuacyjnej, „burzy mózgów”, gier dydaktycznych, metody trybunału czy metody biograficznej; należy dodać, iż wybór tekstów filozoficznych do analizy powinien uwzględniać stopniowanie trudności i stopniowe zwiększanie zakresu samodzielności uczniów,
- (2) w toku eksponującym lekcji: inscenizacji – socjodramy, opowiadania, krótkich scenek, dialogu „ucznia z mistrzem”; na lekcjach

powtórzeniowych najbardziej odpowiednią metodą jest dialog „ucznia z mistrzem”,

- (3) w toku praktycznym lekcji: różnego rodzaju ćwiczeń, w których uczeń będzie uczył się trudnej sztuki twórczego myślenia, wykorzystania umiejętności retorycznych, samodzielnej analizy problemów i myślenia całościowego,
- (4) w toku podającym lekcji: wykładu, pogadanki (rozmowy nauczającej), mapy pojęć, opisu, opowiadania, anegdot; należy zauważyć, iż metoda wykładu powinna być często łączona z dyskusją na temat poznawanych idei lub kwestii filozoficznych oraz z poszukiwaniem przez ucznia własnych rozwiązań i ich oceniania.

2. Cele kształcenia – wymagania ogólne

Proponowany program nauczania filozofii pozwala na osiągnięcie celów kształcenia zgodnych z wymaganiami ogólnymi IV etapu edukacyjnego, określonymi w podstawie programowej dla filozofii w zakresie rozszerzonym. Cele, które powinny zostać osiągnięte w trakcie realizacji niniejszego programu to:

C1 – Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji

C2 – Tworzenie wypowiedzi

C3 – Analiza i interpretacja tekstów filozoficznych. Filozoficzna analiza i interpretacja tekstów pozafilozoficznych

Podstawa programowa przedmiotu filozofia określa następujące treści nauczania i umiejętności ucznia (wymagania szczegółowe):

(I) Filozofia starożytna i średniowieczna:

T_S1 – klasyczna koncepcja filozofii

T_S2 – problematyka ontologiczna w filozofii starożytnej

T_S3 – problematyka epistemologiczna w filozofii starożytnej

T_S4 – problematyka etyczna w filozofii starożytnej

T_S5 – problematyka z zakresu filozofii polityki w filozofii starożytnej

T_S6 – problematyka estetyczna w filozofii starożytnej

T_S7 – wybrane zagadnienia związane z recepcją myśli antycznej

T_S8 – wybrane zagadnienia i kontrowersje filozoficzne w myśli chrześcijańskiej średniowiecza

(II) Filozofia nowożytna

T_N1 – problematyka epistemologiczna w filozofii XVII i XVIII w.

T_N2 – problematyka ontologiczna w filozofii XVII i XVIII w.

T_N3 – problematyka z zakresu filozofii polityki we wczesnej i dojrzałej filozofii nowożytnej przed rewolucją francuską

T_N4 – problematyka etyczna w filozofii nowożytnej

T_N5 – problematyka nowożytnej filozofii dziejów i filozofii polityki po rewolucji francuskiej

T_N6 – problematyka filozofii człowieka w filozofii nowożytnej

(III) Filozofia współczesna

T_W1 – problematyka epistemologiczna i problematyka z zakresu filozofii nauki w myśli XX w.

T_W2 – problematyka filozofii człowieka w myśli XX w.

T_W3 – problematyka filozofii polityki i filozofii społecznej w myśli XX w.

(IV) Umiejętności logiczne. Uczeń:

U_L1 – poprawnie wykonuje operacje definiowania, podziału logicznego oraz typologii

U_L2 – stosuje metodę zerojedynkową

U_L3 – odróżnia przesłanki i wnioski w rozumowaniu i wskazuje przesłanki uwikłane

U_L4 – odróżnia rozumowania dedukcyjne od niededukcyjnych, uzasadnienia epistemiczne od pragmatycznych

U_L5 – odróżnia właściwe i niewłaściwe odpowiedzi na pytania

U_L6 – wykrywa i objaśnia niektóre typy błędów logicznych

U_L7 – unika błędów kategoryalnych

U_L8 – prawidłowo stosuje pojęcia filozoficzne

U_L9 – odróżnia tezy od ich założeń

(V) Umiejętności w zakresie analizy i interpretacji tekstów filozoficznych. Uczeń:

U_A1 – rekonstruuje zawarte w tekście problemy, tezy i argumenty

U_A2 – odróżnia w tekście informacje od opinii, tezy od hipotez, argumenty od kontrargumentów, przesłanki od wniosków

U_A3 – identyfikuje problematykę tekstu i reprezentowany w nim kierunek filozoficzny

U_A4 – umieszcza tekst w kontekście historycznym, filozoficznym i kulturowym

U_A5 – zestawia poglądy autora z innymi

U_A6 – formułuje tekst polemiczny do tekstu wyjściowego

U_A7 – wskazuje przykłady tekstów kultury, w których dostrzega problematykę rozpatrywanego tekstu filozoficznego.

W niniejszym programie, nawiązując do wymagań ogólnych, treści nauczania, umiejętności ucznia i kompetencji społecznych, określonych w *Podstawie programowej przedmiotu filozofia*, sformułowano operacyjne cele kształcenia. Do tych celów, zgodnych z wymaganiami ogólnymi IV etapu edukacyjnego dla przedmiotu filozofia i przyjętych w ramach proponowanego programu nauczania, zaliczyć należy te, w których uczeń:

- prawidłowo posługuje się pojęciami filozoficznymi, używa poprawnego języka filozoficznego
- rozpoznaje i rozumie problemy (pytania) filozoficzne; rozumie argumenty wysuwane przeciwko poszczególnym tezom; rozumie

- filozoficzne rozwiązania tych problemów i wspierające je argumenty; odróżnia tezy od założeń i argumentów
- formułuje pytania (problemy) oraz tezy filozoficzne; prawidłowo rekonstruuje poznane argumenty; porównuje różne rozwiązania tego samego problemu;
 - rekonstruuje problemy (pytania) zawarte w tekście filozoficznym lub takie, na które tekst stanowi odpowiedź; rekonstruuje tezy i argumenty zawarte w tekście;
 - posiada umiejętność uczestnictwa w dialogu, prezentacji i obrony własnego stanowiska ze szczególnym zwróceniem uwagi na należyte, krytyczne uzasadnianie własnego stanowiska popartego przykładami;
 - przyjmuje postawę otwartą, adogmatyczną, racjonalną, krytyczną oraz tolerancyjną
 - posiada umiejętność ukazywania i uzasadniania swoistości zagadnień filozoficznych, ich genezy, rozwoju i wpływu na kulturę
 - jest wdrożony do uporządkowanego, krytycznego oraz refleksyjnego myślenia, rozwinął ogólną sprawność intelektualną i ciekawość poznawczą
 - jest świadomy metodologicznych założeń i filozoficznych konsekwencji rezultatów czynności poznawczych podejmowanych w zakresie przedmiotów nauczania na IV etapie edukacyjnym
rozumie rzeczywistość i własne w niej miejsce
 - jest świadomy odpowiedzialności za własne słowa i czyny przez wskazanie na doniosłe zagadnienia egzystencjalne i moralne; stosuje argumentację filozoficzną do rozpatrywania problemów życia codziennego i społecznego.

3. Treści nauczania i umiejętności – szczegółowe wymagania programowe

W poniższej tabeli zastosowano symbole: C - cele edukacyjne (wymagania ogólne), T – treści nauczania, U – umiejętności ucznia. Indeks przy każdym symbolu odnosi się do odpowiedniej części podstawy programowej, przedstawionej powyżej (w skrócie).

Problematyka zajęć	Wymagania szczegółowe. Uczeń:	Odniesienie do Podstawy Programowej
I. Niezwykłość i autonomia filozofii i filozofowania		
1. Wyjątkowość filozofii		
<p>a) wielość i różnorodność doświadczeń oraz sytuacji egzystencjalnych inspirujących do filozofowania,</p> <p>b) niezmiennosc fundamentalnych pytań w filozofii i wielość systemów filozoficznych,</p> <p>c) tradycja filozofowania w aspekcie prowadzonego dialogu,</p> <p>d) nieredukowalność filozofii do nauk szczegółowych, religii, sztuki, światopoglądu i ideologii,</p> <p>e) związek literatury z filozofią,</p> <p>f) tożsamość filozofii europejskiej i zjawisko globalizacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wyjaśnia znaczenie terminu „filozofia” i podaje przykłady ukazujące różnorodność ujęć przez filozofów przedmiotu filozofii, - wyjaśnia znaczenie podstawowych terminów filozoficznych i podaje przykłady ich użycia w różnych systemach filozoficznych, - wyróżnia podstawowe dyscypliny filozoficzne, - wymienia i wyjaśnia sytuacje i doświadczenia pozytywne i negatywne stanowiące punkt wyjścia wszelkiego filozofowania (np.: zdziwienie, wątpliwość, spotkanie niezwykłego człowieka, uświadomienie sobie własnej odpowiedzialności za ..., zakochanie się, lęk, niepokój, okrucieństwo, tragizm, itd.), - formułuje podstawowe problemy filozoficzne (np.: co to jest szczęście? co jest przyczyną rzeczywistości?) i proponuje ich rozwiązanie oraz ocenę w sytuacjach typowych dla danego systemu filozoficznego oraz w sytuacjach problemowych wynikających z życia codziennego, - przedstawia i podaje przykłady odnoszące się do kwestii jedności w wielości systemów filozoficznych, - sformułuje pytania filozoficzne i niefilozoficzne, - odnajduje i proponuje rozwiązania dowolnego, fundamentalnego problemu filozoficznego w zakresie nauk szczegółowych, religii, sztuki, literatury, światopoglądu i ideologii, - wyjaśnia i podaje przykłady na rzecz wyjątkowości filozofii (np.: uniwersalność, racjonalność, krytyczność, itp.), - rozróżnia filozoficzną analizę problemu od literackiej, - rozstrzyga czy przerośnię literacką można traktować jako paradygmat filozoficzny (np. metafora jaskini) 	<p>C 1,2</p> <p>T_S 1,2,7</p> <p>U_L 1,5, 7,8</p> <p>U_A 1,3</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - wskazuje na szczególne miejsce filozofii oraz literatury w poszukiwaniu i doświadczaniu prawdy, - podaje argumenty i dobiera przykłady dla filozoficznego wymiaru abstrakcji, racjonalności i ogólności oraz literackiego wymiaru konkretności, przeżycia estetycznego i naoczności, - wyjaśnia na czym polega tożsamość filozofii europejskiej, - wyjaśnia zagrożenia dla rozwoju filozofii oraz zalety wynikające z procesu globalizacji 	
2. Retoryka i dyskurs filozoficzny		
<p>a) relacja dziedziny znaków języka do dziedziny myśli i denotatów,</p> <p>b) operowanie słowem i zasady pośredniego uzasadniania przekonań lub przypuszczeń,</p> <p>c) elementy logicznej teorii nauki,</p> <p>d) elementy retoryki klasycznej,</p> <p>e) dyskusja wspólnym dążeniem do prawdy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie znaczenie logiki w poprawnym myśleniu i wyrażaniu myśli, - definiuje podstawowe terminy np.: semantyka, semiotyka, pragmatyka, znak, oznaka, nazwa, zdanie, funktor, kwantyfikatory, pojęcie, sąd, desygnat, zakres nazwy, predykat, weryfikacja, falsyfikacja oraz relacje: znaczenia, oznaczania, denotowania, wyrażania itd., - identyfikuje relacje między zakresami nazw, - zna tradycyjną logikę formalną, sylogistykę i teorie nieklasyczne oraz podstawowe problemy z zakresu metalogiki, - odróżnia zdanie w sensie gramatycznym od zdania w sensie logicznym, - zna najczęstsze źródła nieporozumień i proponuje sposoby ich przewyżczenia, - wykazuje znajomość różnych rodzajów definiowania i unika błędów w definiowaniu, - wyjaśnia warunki poprawności podziału logicznego, podaje przykłady podziału logicznego i klasyfikacji, - wymienia podstawowe funktory prawdziwościowe i odnajduje ich odpowiedniki w mowie potocznej, - stosuje metodę zerojedynekową do rozstrzygnięcia prostych schematów formuł zdaniowych, - stosuje zasady prowadzenia dyskusji, - odróżnia tezy od ich założeń, - unika błędów kategorialnych, 	<p>C 1,2,3</p> <p>T_S 1,7,8</p> <p>T_N 1</p> <p>T_W 1,2,3</p> <p>U_L 1- 9</p> <p>U_A 1-7</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - posługuje się podstawowymi rodzajami rozumowań oraz rozróżnia rozumowania redukcyjne od dedukcyjnych, - stosuje odpowiednie uzasadniania pośrednie do celów argumentacyjnych, - formułuje jasno i precyzyjnie problem przedstawiany w tekście i tezę własnej wypowiedzi, - potrafi formułować temat własnej wypowiedzi i właściwie przygotować się do wygłoszenia mowy, - formułuje plan pracy pisemnej oraz wypowiedzi ustnej (zgodnie z zasadami retoryki), - przeprowadza rozumowanie wolne od błędów logicznych: ekwiwokacji, regresu w nieskończoność, błędnego koła, - unika błędów kategorialnych (nie myli np. sensualizmu z empiryzmem) - powołuje się na stanowiska i argumenty filozoficzne zbieżne oraz niezgodne z prezentacją własnych rozstrzygnięć filozoficznych, - pisze samodzielnie prace filozoficzne przy wykorzystaniu poznanych zasad metodologicznych, logicznych i retorycznych 	
II. Główne nurty i koncepcje filozofii europejskiej		
1. Podstawowe koncepcje filozofii starożytnej		
a) antyczna filozofia przyrody, b) filozofia praktyczna Sokratesa i sofistów, c) platonizm, d) arystotelizm, e) szkoły etyczne: cynicy, cyrenaicy, stoicy, epikurejczycy, f) neoplatonizm	A) w zakresie rozumienia stanowisk filozoficznych: <ul style="list-style-type: none"> - odtwarza główne problemy podejmowane przez zwolenników określonych nurtów i koncepcji filozoficznych, - formułuje odpowiedzi na fundamentalne pytania jakie podejmowano w danym nurcie i koncepcji filozoficznej oraz jakie przedstawiał dany filozof, - wskazuje sposoby argumentacji poszczególnych filozofów, - wskazuje na różnicę w pojmowaniu filozofii między różnymi stanowiskami filozoficznymi, 	C 1,2,3 Ts 1-8
2. Główne nurty filozofii		

średniowiecznej	<ul style="list-style-type: none"> - dostrzega podstawowe związki danej koncepcji filozoficznej z „duchem danej epoki” – rozwojem nauk szczegółowych, religią, światopoglądem, wrażliwością estetyczną, - dostrzega, rozumie i przewiduje wynikające z określonej koncepcji bytu ludzkiego konsekwencje etyczne, - porównuje różne koncepcje filozoficzne, - wymienia i wyjaśni znaczenia pojęć filozoficznych niezbędnych do prezentacji poszczególnych koncepcji, - wyjaśnia ewolucję znaczeniową pojęć filozoficznych, - ujawnia ukryte założenia oraz ograniczenia poszczególnych koncepcji filozoficznych. 	T _N 1-6
a) augustynizm, b) filozofia arabska, c) scholastyka, d) tomizm, e) skotyzm		T _w 1,2,3
3. Główne koncepcje filozofii nowożytnej		U _L 1,5, 7,8,9
a) filozofia polskiego Odrodzenia b) racjonalizm nowożytny, c) filozofia praktyczna XVII w., d) empiryzm angielski, e) filozofia francuskiego Oświecenia, f) kantyzm, g) idealizm niemiecki, h) filozofia polskiego mesjanizmu, i) marksizm, j) pozytywizm k) główni przedstawiciele filozofii minimalistycznej XIX w.		U _A 1-7
4. Główne koncepcje filozofii współczesnej	<p>B) W zakresie rozumienia tekstu filozoficznego:</p> <ul style="list-style-type: none"> - rozpoznaje sytuację problemową i ujmuje istotny sens przeczytanego tekstu, - odnajduje fragment wypowiedzi oddający istotną wartość tekstu, - samodzielnie formułuje problem filozoficzny wyrażony w tekście, - odtwarza poprawnie główną tezę tekstu, - rozpoznaje koncepcję filozoficzną i autora tekstu, - wychwytuje różne wątki myśli przewodniej tekstu i odkrywa jego kompozycję strukturalną, - zadaje pytania proste i problemowe do poszczególnych kroków rozpoznawanej argumentacji tekstu, - wskazuje związki między poszczególnymi krokami przyjmowanej argumentacji, - rozpoznaje rodzaj rozumowania przyjętego przez autora, - ujawnia ukryte założenia, hipotezy, kontrargumenty, - odnosi treści szczegółowe do myśli przewodniej tekstu przez odróżnienie treści istotnych od nieistotnych, - wyjaśnia znaczenia wykorzystanych nazw w tekście, - rozpoznaje kontekstowość tekstu, znaczenie dosłowne i metaforyczne oraz intencjonalność tekstu, - odtwarza poprawnie argumentację tekstu, - odnosi rozstrzygnięcia podane w tekście do całej koncepcji filozoficznej autora, - wskazuje stanowiska filozoficzne przeciwstawiające się głównej tezie analizowanego 	
a) pragmatyzm, b) intuicjonizm, c) fenomenologia, d) neotomizm, e) neopozytywizm, f) Szkoła Lwowsko-Warszawska, g) hermeneutyka, h) egzystencjalizm, i) personalizm,		

<p>j) główne idee filozofii nauki, k) postmodernizm</p>	<p>tekstu, - posługuje się innymi koncepcjami filozoficznymi do wzmocnienia głównej tezy analizowanego tekstu, - zadaje własne pytania do problemów poruszanych w tekście, - udziela odpowiedzi na zadane pytania w zgodzie z rozstrzygnięciami autora tekstu (przewiduje takie odpowiedzi), - ocenia krytycznie treść i wartość tekstu, - rozpoznaje wartość tekstu jako dookreślenia tła kulturowego, przyjmowanego światopoglądu, wrażliwości aksjologicznej, rozumienia Boga, świata i człowieka w danej epoce, - prezentuje własne stanowisko wraz z argumentacją w zakresie problemu filozoficznego podnoszonego przez autora</p>	
<p>III. Podstawowe problemy ontologiczno-metafizyczne</p>		
<p>a) zagadnienia dotyczące początku i zasady istnienia świata, b) problem natury bytu: monizm, dualizm, pluralizm, naturalizm, spirytualizm, c) problem struktury bytu, d) kwestie przyczynowej natury świata: determinizm, indeterminizm, finalizm, e) spór o uniwersalia: realizm, nominalizm, konceptualizm, f) sposób o istnienie świata realnego i jego związek ze świadomością: idealizm, realizm, g) problem rozwoju i struktury rzeczywistości,</p>	<p>- zna podstawowe pytania dotyczące początku i zasady istnienia świata, - podaje przykłady systemów filozoficznych i wyjaśnia wyrażone w nich koncepcje: monizmu, dualizmu, pluralizmu, - porównuje różne rodzaje monizmu oraz dualizmu, - wyodrębnia zagadnienia metafizyczne lub ontologiczne w różnych systemach filozoficznych, - przedstawia strukturę bytu w filozofii tomistycznej, - rekonstruuje Heglowską filozofię dziejów, - identyfikuje dyskurs przyczynowej natury rzeczywistości w obszarze analiz przyrodniczych i metafizycznych, - proponuje argumentację na rzecz determinizmu lub indeterminizmu, jak również podaje przykłady wzmacniające daną argumentację, - przedstawia główne kwestie podnoszone w sporze o strukturę rzeczywistości, - rozróżnia i wyjaśnia stanowiska filozoficzne określające relację między świadomością a rzeczywistością, - zna podstawowe, filozoficzne koncepcje Boga,</p>	<p>C 1,2,3 T_S 1,2, 7,8 T_N 2,6 T_W 1,2 U_L 1,3, 5,7, 8,9 U_A 1-6</p>

h) główne koncepcje Boga (Absolutu) w dziejach filozofii: ateizm, deizm, panteizm, teizm	<ul style="list-style-type: none"> - zna i przedstawia różne argumentacje na rzecz istnienia Boga, - określa możliwe relacje między Bogiem a światem i człowiekiem, - wskazuje na źródła przyjmowanego ateizmu, agnostycyzmu, sceptycyzmu - przedstawia rozumienie bytu na przestrzeni dziejów filozofii europejskiej 	
IV. Podstawowe zagadnienia epistemologiczne		
<p>a) potrzeba poznania sensu istnienia człowieka i rzeczywistości podstawowym źródłem pytań stawianych w różnych kręgach kulturowych w zakresie filozofii, religii, literatury i sztuki,</p> <p>b) filozoficzny problem zdobycia wiedzy pewnej,</p> <p>c) problem prawdy i jej kryteriów,</p> <p>d) spór o źródła poznania,</p> <p>e) spór o granice poznania,</p> <p>f) problem niedookreśloności teorii naukowych a granice wiedzy o rzeczywistości</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wskazuje na te elementy, które łączą filozofię i literaturę w poznawaniu świata i człowieka, - definiuje podstawowe terminy (np.: empiryzm, krytyczny racjonalizm, sceptycyzm, agnostycyzm, idealizm transcendentálny, <i>a priori</i>, <i>a posteriori</i>), - podaje przyczyny omylności ludzkiego rozumu, - formułuje klasyczną koncepcję prawdy i przedstawia zarzuty pod jej adresem, - omawia nieklasyczne koncepcje prawdy, - przedstawia problem teorii poznania w ujęciu sceptyków i gnostyków, - przedstawia i wyjaśnia problem kryteriów prawdy, - rozwiązuje problem szczegółowe np. czy prawda jest jedna czy jest ich wiele, - omawia spór o źródła poznania oraz rozróżnia w nim zajmowane stanowiska, - podaje przykłady z historii filozofii popierające stanowiska zajmowane w sporze o źródła poznania zarówno w aspekcie psychologicznym jak i epistemologicznym, - wykrywa przyjmowane współcześnie postawy poznawcze; dokonuje ich klasyfikacji i oceny, np.: czy współczesny człowiek przyjmuje postawę epistemologicznego irracjonalizmu, - wyjaśnia rolę języka w poznaniu, - zna metody i sposoby poznania fenomenologicznego i hermeneutycznego, - przedstawia różnicę stanowisk między epistemologicznym idealizmem a realizmem oraz między epistemologicznym idealizmem immanentnym a idealizmem transcendentálnym, - przedstawia i omawia problem przyjmowanych w nowożytności wzorców racjonalności, 	<p>C 1,2,3</p> <p>T_S 3,7,8</p> <p>T_N 1,5,6</p> <p>T_W 1,2,3</p> <p>U_L 1,3, 4,5, 6,7, 8,9</p> <p>U_A 1-6</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - zna problem niewystarczalności danych empirycznych do określenia zawartości treściowej teorii naukowej, - zna główne problemy filozofii nauki: problem indukcji, problem kryteriów wiedzy naukowej (weryfikacja, falsyfikacja), rozróżnia kontekst odkrycia od uzasadnienia, - zdaje sobie sprawę z potrzeby poznawania siebie samego 	
V. Podstawowe problemy antropologiczno-aksjologiczne oraz społeczne		
<p>a) główne koncepcje człowieka w dziejach filozofii,</p> <p>b) główne kierunki i szkoły etyczne,</p> <p>c) człowiek wobec wartości uniwersalnych,</p> <p>d) człowiek jako osoba, jego wielkość i godność,</p> <p>e) problem zła, wolności i odpowiedzialności człowieka za siebie, za drugiego oraz za świat,</p> <p>f) człowiek istotą społeczną,</p> <p>g) moralne aspekty współczesnej cywilizacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - przedstawia koncepcję skrajnego i umiarkowanego dualizmu antropologicznego oraz chrześcijańską i liberalną koncepcję człowieka, - formułuje fundamentalne pytania filozofii wartości oraz udziela na te pytania odpowiedzi z przedstawieniem odpowiedniej argumentacji, - wyjaśnia różnicę w ujęciu sensu istnienia przez filozofię, religię, literaturę i sztukę, - zna i omawia antyczne rozumienie dzielności etycznych w starożytności i średniowieczu, - przedstawia i wyjaśnia następujące stanowiska: etyczny intelektualizm, agatyczny eudajmonizm, eudajmonizm perfekcjonistyczny, hedonizm, moralizm cyników i stoików, - przedstawia podstawowe rozstrzygnięcia etyki: formalnej Kanta, utilitarystycznej, liberalnej, Schelerowskiej, niezależnej Kotarbińskiego, heroizmu Elzenberga, personalistycznej Wojtyły i in., - wymienia i wyjaśnia podstawowe wartości moralne i estetyczne - zna i przedstawia problem zła, - uogólnia wiedzę o człowieku i wyprowadza z niej argumentację dotyczącą godności bytu ludzkiego, - określa różne aspekty ludzkiej wolności i odpowiedzialności, - formułuje argumenty w zakresie problemów współczesnej cywilizacji, - formułuje ogólne zasady postępowania w różnych systemach etyki (np. pragmatyzm, liberalizm, personalizm), 	<p>C 1,2,3</p> <p>T_S 1,4, 5,6 7,8</p> <p>T_N 3,4, 5,6</p> <p>T_W 2,3</p> <p>U_L 1,3, 5,7, 8,9</p> <p>U_A 1-6</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - rozumie konieczność doskonalenia siebie jako osoby, - zna koncepcję państwa i ustroju społeczno-politycznego u Platona, Arystotelesa, św. Augustyna, św. Tomasza z Akwinu, - zna problematykę umowy społecznej, - rekonstruuje i porównuje koncepcje historyzoficzne (np. Millowski liberalizm i jego związek z utylitaryzmem i indywidualizmem, Marksowski komunizm i jego związek z teorią walki klas i alienacji pracy, Burkego konserwatyzm i jego związek z ideą tradycji). 	
--	---	--

Do realizacji programu poleca się następujące fragmenty tekstów źródłowych:

Platon – *Obrona Sokratesa, Uczta, Menon, Państwo*

Arystoteles – *Metafizyka, Etyka nikomachejska*

Epikur – *List do Menoikeusa*

Epiktet – *Diatryby*

Sekstus Empiryk – *Zasady Pirrońskie*

Św. Augustyn – *Wyznania*

Św. Anzelm z Canterbury – *Proslogion*

Św. Tomasz z Akwinu – *Summa filozoficzna*

Kartezjusz – *Rozprawa o metodzie, Medytacje o pierwszej filozofii*

B. Spinoza – *Etyka*

B. Pascal – *Myśli*

G. Berkeley – *Traktat o zasadach poznania*

N. Machiavelli – *Księżę*

T. Hobbes – *Lewiatan*

J.J. Rousseau – *Umowa społeczna*

Wolter – *Traktat o tolerancji*

J. Locke – *Rozważania dotyczące rozumu ludzkiego*

D. Hume – *Badania dotyczące rozumu ludzkiego*

I. Kant – *Krytyka czystego rozumu, Prolegomena, Uzasadnienie metafizyki moralności*

G.W.F. Hegel – *Wykłady z filozofii dziejów*

A. Schopenhauer – *Świat jako wola i przedstawienie*

S. Kierkegaard – *Bojaźń i drżenie*
F. Nietzsche – *Tako rzecze Zaratustra, Z genealogii moralności*
J.S. Mill – *Utylitaryzm, O wolności*
W. James – *Pragmatyzm*
L. Wittgenstein – *Traktat logiczno-filozoficzny*
J. Ortega y Gasset – *Bunt mas*
E. Fromm – *Ucieczka od wolności*
J. P. Sartre – *Egzystencjalizm jest humanizmem*
A. Camus – *Mit Syzyfa, Człowiek zbuntowany*
E. Mounier – *Co to jest personalizm*
M. Buber – *Ja i TY*
H.-G. Gadamer – *Rozum, słowo, dzieje*
K. Ajdukiewicz – *Język i poznanie, Zagadnienia i kierunki filozofii*
K.R. Popper – *Wiedza obiektywna, Społeczeństwo otwarte i jego wrogowie*
R. Ingarden – *Książeczka o człowieku*
K. Wojtyła – *Rozum i wiara, Miłość i odpowiedzialność, Osoba i czyn*
R. Rorty – *Przygodność, ironia, solidarność*

4. Efekty kształcenia

Prawidłowa realizacja programu przez nauczyciela, przyczynia się do wszechstronnego rozwoju osoby ucznia. Program nauczania filozofii na IV etapie edukacyjnym w liceum został tak skonstruowany, aby jego struktura oraz zakres treściowy umożliwiły osiągnięcie zamierzonych celów dydaktyczno-wychowawczych, co wyraża się w nabyciu przez ucznia określonej wiedzy oraz opanowaniu odpowiednich umiejętności i kompetencji społecznych. Realizacja programu przewiduje zdobycie przez ucznia odpowiednich kwalifikacji:

- uczeń zna i posługuje się terminami filozoficznymi; dba o jasność własnej wypowiedzi; potrafi definiować używane terminy
- uczeń zna najważniejsze problemy i pytania filozoficzne
- uczeń zna tradycję filozoficzną kultury europejskiej; zna główne kierunki filozofii starożytnej, średniowiecznej, nowożytnej i

współczesnej

- uczeń zna nowożytne i współczesne systemy myśli społecznej, teorie etyki, główne zagadnienia estetyki, antropologii filozoficznej i filozofii nauki
- uczeń wiąże treści filozoficzne z treściami innych przedmiotów nauczania na IV etapie edukacyjnym w liceum
- uczeń zna i stosuje taksonomię analizy dowolnego tekstu kultury, ze szczególnym zwróceniem uwagi na tekst filozoficzny
- uczeń potrafi samodzielnie, krytycznie i twórczo rozwiązywać problemy filozoficzne; zna ich wagę, znaczenie i przydatność zarówno dla praktyki życia codziennego, jak i dla dalszego procesu kształcenia,
- uczeń zna i stosuje zasady retoryki w mowie i piśmie
- uczeń zna i stosuje zasady logiki w budowaniu argumentacji i krytyce doktryn filozoficznych
- uczeń opanowuje metodę dialogu oraz przyjmuje postawę otwartości i tolerancji;
- uczeń potrafi prowadzić dociekania filozoficzne na dany temat zróżnicowanymi metodami; zna różne metody i sposoby argumentacji odwołując się do zdobytej wiedzy z historii filozofii oraz znajomości rodzajów rozumowań (wnioskowań)
- uczeń opanowuje umiejętność samodzielnego i krytycznego myślenia
- uczeń zdobywa umiejętność krytycznego, nie dogmatycznego wyboru ładu aksjologicznego
- uczeń pełniej rozumie siebie, drugiego człowieka i otaczającą go rzeczywistość
- uczeń podejmuje ciągle próby wykraczania poza dobrze znany mu horyzont poznawczy, co prowadzi do całościowego rozwoju jego osobowości.

5. uwagi o realizacji programu

Nauczycielowi realizującemu program filozofii na IV etapie edukacyjnym pozostawia się swobodę w doborze rozwiązań metodyczno-organizacyjnych na zajęciach lekcyjnych. Przy czym ważnym pozostaje to, aby prowadzący zajęcia nie narzucał

młodzieży sposobu własnego myślenia, rozwiązywania problemów oraz przyjmowanego świata wartości. Do podstawowych pojęć, idei, problemów i stanowisk filozoficznych, uczniowie powinni dojść drogą samodzielnych poszukiwań, odpowiednio organizowanych przez nauczyciela i zgodnych z określonymi w programie celami kształcenia i wymaganiami szczegółowymi. Należy zaznaczyć, iż metody i formy pracy nauczyciela, bazujące wyłącznie na toku podającym lekcji, są niezgodne z założeniami niniejszego programu.

Prezentacja określonych treści filozoficznych powinna wiązać się z właściwym, dostosowanym do tych treści, wyborem metod i form organizacyjnych zajęć. Nauczyciel powinien przyjąć następujące zasady postępowania:

- wyzwać i rozwijać inwencję twórczą, popierać niekonwencjonalność i samodzielność myślenia ucznia,
- stosować się do zasad polimetodyczności i polisensoryczności,
- stosować metody aktywizujące ucznia do aktywnego uczestnictwa w zajęciach
- stosować szeroko rozumianą indywidualizację w pracy z uczniem, przy uwzględnieniu jego zainteresowań i predyspozycji,
- wzbogacać i uatrakcyjnić zajęcia przez wykorzystywanie odpowiednich rekwizytów, podkładów muzycznych, czyli różnorodnych środków dydaktycznych ze szczególnym zwróceniem uwagi na multimedialne projekty zajęć oraz właściwe aranżowanie przestrzeni sali lekcyjnej,
- zapewniać uczniom warunki dobrego samopoczucia oraz swobodę poruszania się na zajęciach.

Nauczyciel właściwie organizujący proces kształcenia powinien zwracać uwagę na aktywizowanie uczniów na zajęciach. Realizując niniejszy program należy zdawać sobie sprawę z tego, że aktywizacja ucznia na zajęciach z filozofii pozostaje czymś więcej niż tylko jego aktywnością, ponieważ sprowadza się ona do „ożywiania” jego aktywności i tym samym wspomaga zachodzący na zajęciach proces dydaktyczno-wychowawczy. Aktywność uczniów w dużej mierze uzależniona jest od przyjętej postawy nauczyciela na zajęciach. Młodzież oczekuje od nauczyciela przyjęcia postawy otwartości, szczerości, rzetelności, autentyczności zaangażowania się w wykonywaną pracę, identyfikacji jego powołania z wykonywanym zawodem oraz dostrzegania i interesowania się każdym uczniem jak i podmiotowym jego traktowaniem. Ważnym elementem warunkującym aktywność uczniów na zajęciach z

filozofii staje się odpowiednia organizacja czynników zewnętrznych, wpływających na prawidłowy przebieg zajęć m.in.: wyposażenie sali lekcyjnej w środki dydaktyczne, a przynajmniej tworzenie solidnej bazy źródłowej, zbioru dzieł klasyków filozofii, literatury z zakresu dydaktyki i metodyki nauczania filozofii, filmów, przeźroczy, różnego rodzaju plansz, projektów multimedialnych itd.

Prawidłowo organizowany proces dydaktyczno-wychowawczy na zajęciach z filozofii wyzwala cały potencjał wszechstronnej gotowości ucznia do aktywnego uczestniczenia w tym procesie. Oddziaływania aktywizujące powinny objąć sferę recepcyjną, intelektualną, emocjonalną i sensomotoryczną ucznia. Tak wszechstronny wpływ na ucznia zależy od właściwego pobudzenia jego zmysłów i umysłu. Nie bez znaczenia pozostają tu wykorzystywane bodźce zmysłowe, ich różnorodność i intensywność, wpływanie na stan emocjonalny ucznia, zwrócenie uwagi na czynniki endogenne, na jego kondycję psychofizyczną. Należy pamiętać, że na aktywizację ma wpływ poziom intelektualny ucznia, jego zdolność do samodzielności poznawczej, dostrzegania możliwości wykorzystania teoretycznych rozstrzygnięć problemów filozoficznych w konkretnych sytuacjach życiowych. Skutecznym rozbudzeniem aktywności umysłowej pozostaje m.in.: wzbudzanie ciekawości poznawczej przez właściwie zaaranżowane sytuacje problemowe, dostrzeganie i rozwijanie zainteresowań uczniów, zwracanie uwagi na stopniowo czynione przez nich postępy, aby uczeń czerpał przyjemność z podejmowanego wysiłku intelektualnego, który jest poparty świadomością swego rozwoju.

Ważnym czynnikiem aktywizowania ucznia na zajęciach z filozofii stają się niewątpliwie metody niedyrektywnego oddziaływania nauczyciela na uczniów, w celu prawidłowego przebiegu procesu wychowawczego na zajęciach. Formy oddziaływania niedyrektywnego, stanowią metody pośredniego wpływania na ucznia przez umożliwienie mu wyrażania emocji i poglądów w sposób otwarty i szczerzy, bez obawy ośmieszenia lub narażenia go na krytykę. Wykorzystywanie metod niedyrektywnych umożliwia poszanowanie autonomii, samodzielności, aktywności i inicjatywy u ucznia. Nauczyciele stosujący te metody oferują uczniowi możliwość „bycia sobą” dzięki bezwarunkowej akceptacji jego „ja”.

Na zajęciach z filozofii w trakcie realizowania niniejszego programu należy ograniczyć do niezbędnego minimum dyrektywizm w przebiegającym procesie dydaktyczno-wychowawczym. Metody dyrektywnego oddziaływania na ucznia są przyczyną zaburzenia podmiotowych relacji w zespole klasowym i rodzą niebezpieczeństwo pojawienia się nieodpowiedzialności i bezradności życiowej.

Wyuczona bezradność zaburza podejmowanie decyzji, podważa pewność siebie i pogarsza efekty działania w nowych sytuacjach problemowych.

Formy oddziaływania niedyrektywnego są związane z nauczaniem wychowującym. Przez nauczanie wychowujące na zajęciach z filozofii rozumieć będziemy wszechstronny i harmonijny rozwój osobowości ucznia tak w sferze intelektualnej jak i moralnej, estetycznej oraz zdrowotnej dokonujący się na zasadzie wzajemnego przenikania się i uzupełniania procesu nauczania i wychowania realizowanego w dialogu i we współpartnerstwie nauczyciela i uczniów. W nauczaniu wychowującym proponujemy podmiotowe podejście do ucznia, przyjęcie przez nauczyciela roli nieformalnego wychowawcy, doprowadzenie do prawidłowego przebiegu procesu komunikowania się na zajęciach lekcyjnych, wszechstronne oddziaływanie na ucznia połączone z troską o jego harmonijny rozwój oraz odejście od encyklopedyzmu dydaktycznego.

Nauczyciel w pełni realizujący wymóg podmiotowości swych wychowanków na zajęciach z filozofii powinien pamiętać, iż każdy z nich jest osobą jedyną i niepowtarzalną, wolną i odpowiedzialną, myślącą i czującą, noszącą w sobie wiele dobra, posiada niezbywalne prawo do harmonijnego i wszechstronnego rozwoju, do swobodnej wypowiedzi i do popełniania błędów. W tych interakcjach nauczyciel powinien najwszechstronniej oddziaływać na wychowanka z poczuciem odpowiedzialności i z troską o jego harmonijny rozwój.

6. Kontrola i ocena osiągnięć ucznia

Zgodnie z założeniami tego programu duże znaczenie ma nabycie przez uczniów umiejętności posługiwania się wiedzą filozoficzną podczas formułowania, wyjaśniania i rozwiązywania problemów teoretycznych i praktycznych. W związku z tym podczas sprawdzania osiągnięć uczniów konieczne pozostaje uwzględnienie takich metod, które pozwolą na stwierdzenie, w jakim stopniu opanowali oni wspomniane wyżej umiejętności, zapamiętali treści filozoficzne, wyrażali swoją aktywność na zajęciach oraz jaka jest wrażliwość i sprawność ich myślenia. Prawidłowo przeprowadzana ewaluacja osiągnięć ucznia pozwala nie tylko ocenić poziom

opanowanej przez niego wiedzy, ale także daje nauczycielowi informację zwrotną o skuteczności wykorzystywanych przez niego metod nauczania.

Nauczyciel wdrażając uczniów do systematycznej pracy, kształtuje ich postawę badawczą, umiejętność prezentowania stanowisk filozoficznych i prawidłowego formułowania własnych wypowiedzi w mowie i w piśmie. Efekty kształcenia ucznia powinno się punktować na podstawie:

- pomiaru dydaktycznego; wyników sprawdzianów testowych,
- pisemnych opracowań tematów przygotowywanych na podstawie tekstów filozoficznych lub wyników wcześniej przeprowadzanych analiz czy dyskusji filozoficznych,
- odpowiedzi ustnych z ostatnich zajęć w zakresie rekapitulacji wtórnej
- wygłaszania krótkich mów lub referowania ważnych dla przedmiotu filozofii zagadnień kulturowych, społecznych i przyrodniczych
- twórczej aktywności na zajęciach,
- aktywnego uczestnictwa na zapowiedzianych lekcjach powtórzeniowych,
- uczestnictwa w różnego rodzaju konkursach wiedzy filozoficznej czy przedmiotowej Olimpiadzie Filozoficznej.

Dla nauczyciela ważny pozostaje pomiar wyników nauczania filozofii, który przyczynia się do ciągłej ewaluacji nauczycielskiego systemu kształcenia. Natomiast wyniki kontroli pracy ucznia powinny wskazywać na jego umiejętność posługiwania się zdobytymi wiadomościami w celu wyjaśniania i rozstrzygania wielu kwestii natury filozoficznej. Ważne pozostaje także uświadomienie uczniom znaczenia, jakie ma umiejętność samooceny posiadanej wiedzy przez stworzenie możliwości samodzielnego oceniania swoich wiadomości.